

درس اول : چشمہ و سنگ

تاریخ ادبیات

عطار نیشابوری : الہی نامہ
محمدی اشہاردی : داستان‌های صاحب‌دلان

نیما یوشیج (علی اسفندیاری) : چشمہ و سنگ

واژه شناسی

پیرایہ : زیور	تیزپا : شتابندہ ، سریع	خیرہ : سرگشتہ ، حیران	شکن : پیچ و خم زلف
ورطہ : مہلکہ ، ہلاک	ہنگامہ : غوغا ، شلوغی	یلہ : آزاد ، رہا	معرکہ : میدان جنگ
نَمَط : روش ، نوع			

نکات دستوری و آرایہ

حس آمیزی : آمیختن دو یا چند حس در کلام را « حس آمیزی » می‌گویند . مانند « از صدای سخن عشق ندیدم خوشتر » به جای « شنیدن سخن » ، « دیدن سخن » آمده است .

کنایہ : یعنی پوشیدہ سخن گفتن . در کنایہ مقصود شاعر یا نویسنده معنای ظاہری عبارت نیست ، بلکہ معنای دورتر آن ، مقصود اوست .

مثال : « پریدن رنگ شب » کہ کنایہ از « صبح شدن » است .

بہ چشم کور از راہی بسی دور	بہ خوبی پشہ ای پرندہ دیدن
بہ جسم خود بدون پا و بی پر	بہ جوف صخرہ ای سختی پریدن
گرفتن شرز شیری را در آغوش	میان آتش سوزان خزیدن
کشیدن قلہ الوند بر پشت	پس آن کہ روی خار و خس دویدن
مرا آسانتر و خوشتر بود زان	کہ بار منت دو نان کشیدن

« نیما یوشیج »

الف) قلمرو زبانی

۱- معنی واژه‌های مشخص شده را بنویسید :

- الف) دیده سیه کرده شده **زهره**
پ) وین بوم **محنت** از پی آن تا کند خراب
ث) دمی آب خوردن پس از **بدسگال**

۱/۵

- ب) **مکاری** ای ما سی دینار مغربی می خواست.
ت) در نوای طوطیان **حاذق** بُدی
ج) ای انقلاب زمین که با آسمان **برین** ...

۱/۵

۲- در گروه کلمات زیر سه غلط املایی وجود دارد . آن‌ها را بیابید و اصلاح کنید :

« مخزول و نالان - رخ سندروس - عنان و سنان - غالب و پیروز - عاجز و ناتوان - ماعده‌های آسمانی - عنب و تاکستان
احلیت و شایستگی - مُحال و بیهوده - طمانینه و آرامش »

۰/۵

۳- مصراع « گشت یکی چشمه ز سنگی جدا » را بر اساس ترتیب اجزای جمله مرتب کنید.

۰/۵

۴- برای واژه « رحیم » دو هم خانواده بنویسید.

۰/۲۵

۵- در عبارت زیر واژه دو تلفظی را مشخص کنید :

« بدان که قرآن مانند است به بهشت جاودان ، در بهشت از هزارگونه نعمت است و در قرآن از هزارگونه پند و حکمت است.»

۰/۵

۶- یک گروه اسمی با الگوی « وابسته پیشین صفت + هسته + وابسته پسین صفت » بنویسید.

۰/۵

۷- کدام یک از جمله‌های زیر جمله مرکب است ؟

الف) آن‌ها مجاهدان راه خدا و عَلم‌داران آن تحول عظیم هستند.

ب) این‌ها دریادلان صف‌کشی هستند که دل دشمن را می‌لرزانند.

۰/۲۵

۸- واژه « افسرده » در مصراع « میندار این شعله **افسرده** گردد » در چه معنایی به کار رفته است ؟

۰/۵

۹- معنای واژه مشخص شده را بنویسید و یک واژه بنویسید که با آن در یک شبکه معنایی باشد.

من اکنون پیاده کنم ، کارزار

تو **قلب** سپه را به آیین بدار

۰/۵

۱۰- پسوند در واژه مشخص شده به چه معناست ؟ واژه دیگری بنویسید که این پسوند را در این معنا داشته باشد.

از سوی خانه پیامد **خواجهاش**

بر دکان بنشست **فارغ خواجهاش**

۰/۵

۱۱- در میان ترکیب‌های زیر یک « ترکیب وصفی » وجود دارد ، آن را بیابید و هسته آن را مشخص کنید :

« ستاره غروب - سرور آزادگان - مسافر دیرین - ماهی دریا »

ب) قلمرو ادبی

۱۲- هر یک از قسمت‌های مشخص شده چه آرایه‌ای دارد :

کز همه شیرین سخنی گوش ماند

لیک چنان خیره و خاموش ماند

کیست کند با چو منی همسری

در بُن این پرده نیلوفری

پ) یک روز که خسرو زنگ قرآن در « شهناز » شوری به پا کرده بود ...

کم کسی ز ابدال حق آگاه شد

جمله عالم زین سبب گمراه شد

۱

۱۳- در هر یک از ابیات زیر دو آرایه ادبی به طور دقیق مشخص کنید :

به جوش آمده خاک بر کوه و سنگ

نماند ایچ با روی خورشید رنگ

کآفتاب نعمتم شد زیر میغ

ریش بر می‌کند و می‌گفت ای دریغ

۰/۵

۱۴- بهره‌گیری از « ضرب‌المثل » چه تأثیری در کلام دارد ؟

۰/۵	۱۵- در بیت زیر کنایه را مشخص کنید و معنای آن را بنویسید : دلا معاش چنان کن که گر بلغزد پای فرشته‌ات به دو دست دعا نکه دارد
۱	۱۶- دو بیت آغازین شعر « بوی گل و ریحان‌ها » را بنویسید.
۱	۱۷- دو بیت بعدی شعر زیر را بنویسید : چو هنگامه آزمون تازه شد از این خطه نغز پدram پاک دگرباره ایران پر آوازه شد وزین خاک پرور تابناک
۴	پ) قلمرو فکری ۱۸- ابیات و عبارات زیر را به نثر امروزی بازگردانید : الف) باغ ز من صاحب پیرایه شد. ب) سه ماه بود که موی سر باز نکرده بودیم. پ) هرگز کید کایدان با خواست خداوند غیب‌دان برابر نیاید. ت) بر تیز جورتان ز تحمل سپر کنیم. ث) بشد تیز رهام با خود و گبر ج) کار پاکان را قیاس از خود مگیر چ) دی که از دبستان به سرای می‌شدم ، در کنج خلوتی از برزن دو خروس را دیدم ، بال و پر افراشته و گرد بر انگیخته بودند. ۱۹- مفهوم عبارت « هر که داد از خویشان بدهد ، از داور مستغنی باشد . » چیست ؟ ۲۰- عبارت « معلم دور نبود. صورتک به رو نداشت » کدام ویژگی‌های معلم را بیان می‌کند ؟ ۲۱- با توجه به شعر زیر به موارد خواسته شده پاسخ دهید : « تو تنها تر از شجاعت / در گوشه روشن وجدان تاریخ ایستاده‌ای / به پاسداری از حقیقت / و صداقت / شیرین‌ترین لبخند / بر لبان اراده‌ی توست / چندان تناوری و بلند / که به هنگام تماشا / کلاه از سر کودک عقل می‌افتد. الف) در شعر یک آرایه تشخیص مشخص کنید. ب) یک حس آمیزی مشخص کنید. پ) یک کنایه بیابید و معنای آن را بنویسید. ۲۲- بیت زیر به کدام ویژگی ایرانیان اشاره دارد : نه تسلیم و سازش ، نه تکریم و خواهش بنازد به نیرنگ تو ، توسن من ۲۳- مفهوم مصراع دوم را بنویسید : نباشی بس ایمن به بازوی خویش خورد گاو نادان ز پهلوی خویش ۲۴- بیت زیر چه توصیه‌ای دارد : چون بسی ابلیس آدم روی هست پس به هر دستی نشاید داد دست ۲۵- عبارت زیر کدام قسمت از شعر سهراب سپهری را به یاد می‌آورد : « ای کاش عظمت در نگاه تو باشد و نه در آن چیزی که بدان نگاه می‌کنی . »
۲۰	جمع

- ۱- الف) ترسناک
 ب) کسی که اسب و شتر و الاغ کرایه می‌دهد
 ت) ماهر ، چیره‌دست
 ث) بدخواه ، بد اندیش
- ۲- مخذول / مانده / اهلیت
 ۳- یک چشمه از سنگی جدا گشت
 ۴- رحمت ، مرحمت
 ۵- جاودان ، جاودان
 ۶- کدام کتاب خوب ، یک روز زیبا
 ۷- ب) زیر شامل دو جمله است که با پیوند وابسته‌ساز (که) به هم متصل شده‌اند.
 ۸- یخ‌زده ، پژمرده
 ۹- مرکز سپاه ، شبکه معنایی : طلایه ، میمنه ، میسره ، ساقه
 ۱۰- مانند - مهوش ، پریوش
 ۱۱- مسافر دیرین ، مسافر (هسته)

- ۱۲- الف) حس آمیزی
 ب) استعاره
 ت) مجاز
- ۱۳- الف) رنگ نماد : کنایه
 ب) ریش بر می‌کند : کنایه
 ۱۴- باعث تأثیر و گیرایی بیشتر کلام می‌شود.
 ۱۵- بلغزد پای : اشتباه و گناه کردن
 ۱۶- وقتی دل سودایی می‌رفت به بستان‌ها
 گه نعره زدی بلبل گه جامه دریدی گل
 ۱۷- از این مرز فرخنده مرد خیز
 دگر ره چنان شد هنر آشکار
- پ) ایهام
 رنگ و سنگ : جناس ناقص ، تشخیص و مراعات نظیر
 آفتاب نعمت : استعاره
 بی‌خویشتنم کردی بوی گل و ریحان‌ها
 با یاد تو افتادم از یاد برفت آن‌ها
 کنام پلنگان دشمن‌ستیز
 کز آن خیره شد دیده روزگار

- ۱۸- الف) باغ به سبب من زیبا شد.
 ب) سه ماه بود که اصلاح نکرده بودیم.
 پ) هرگز مکر فریبکاران ، با اراده و خواست خداوند برابری نمی‌کند.
 ت) در مقابل جور و ستم شما صبر و بردباری می‌کنیم.
 ث) زُهام سریع با کلاه خود و زره رفت و گرد و خاک به سبب سرعت زیاد به آسمان بلند شد.
 ج) رفتار و اعمال انسان‌های خاص خداوند را با کارهای خودت مقایسه نکن ، بسیار چیزها هستند که ظاهر یکسان دارند ولی متفاوت‌اند.
 چ) دیروز که از دبستان به سمت محله می‌رفتم ، در گوشه‌ای از محله دو خروس را دیدم که آماده جنگ کردن بودند.
 ۱۹- هر کس قبل از انجام کاری به درست و نادرست بودن آن بیندیشد ، از مؤاخذه خداوند در امان می‌ماند.
 ۲۰- معلم با بچه‌ها صمیمی بود و دورو نبود.
 ۲۱- الف) وجدان تاریخ
 ب) شیرین‌ترین لبخند
 پ) کلاه از سر کودک عقل می‌افتد : کنایه از عظمت و بزرگی
 ۲۲- عدم ظلم‌پذیری و تسلیم در مقابل بیگانگان
 ۲۳- انسان گاه از همان چیزی ضربه می‌خورد که فکر می‌کند مایه قدرت اوست. (فضیلتی موجب رنج و نابودی گردد).
 ۲۴- به هر کسی اعتماد نکنیم.
 ۲۵- چشم‌ها را باید شست ، جور دیگر باید دید.